ринок. Щомісячний науково-педагогічний журнал. № 6 (149) червень 2017. Дрогобич. С. 99 – 103.
2. Бойцун Любомира. Тернопіль у плині літ. Історико-краєзнавчі замальовки. Тернопіль: Джура. 2003. 392 с.
3. Іздепська-Новіцька М. І. Аматорська хорова культура Західного Поділля (80-90 роки XX століття). Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. Вип. 1. 2006. С. 77 – 81.
4. Садовська Галина Мирослав Бабчук: «як би порадів сьогодні за мене Михайло Якубович». *Вільне життя.* 2019. 21 листопада.
5. Смоляк Олег. Микола Миколайович Шамлі. Творчий портрет. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. 99 с.
6. Стебельська О. С. Концертне життя Тернопільщини другої половини XX – початку XXI століття. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. № 2, 2001. С. 108 – 113.
7. Стець Наталія. Тернополяни на Святій Землі. *Вільне життя*. 2019. 23 серпня.
8. «Візерунок», ансамбль народної музики – Тернопільщина. URL: https://irp.te.ua/vizerunok-ansambl-narodnoyi-muzy-ky.
9. Академічний ансамбль танцю «Надзбручанка» URL: http://filarmony.te.ua/collective/nadzbruchanka.
10. Академічний симфонічний оркестр URL: http://filarmony.te.ua/collective/symphony.
11. День Європи Вінниця URL: http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/15074CA8A0E44009C2257779006C035B?OpenDocument.

Галина ПОПЕРЕЧНА
Кандидат філософських наук, доцент Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
poperechna.h.a.1982@gmail.com

Анна ПАТРА
Здобувачка другого освітнього рівня вищої освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна
annapatra2002@gmail.com

ІСТОРИЧНІ МОТИВИ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Як показує історія, в українській культурі існує багато постатей, творчим доробком яких радянська влада з одного боку не могла знехтувати, але, з іншого, і не могла допустити поширення його дійсного змісту. Не зупиняючись ні перед чим, комуністичний режим жорстоко розправлявся з тими, хто мав сміливість висловлювати незгідні з ним ідеї і

писати чи говорити про красу, велич і самобутність українського народу та його змагальні зусилля до незалежності. Ідеї ж таких духовних провідників, як от Тарас Шевченко, Микола Костомаров, Михайло Драгоманов, Іван Франко і ін. часто перекручувалися, заборонялися або просто замовчувалися. Така доля спіткала і творчість Лесі Українки. Поміж мотивів кохання, природи та свободи, у ній значну частину відводиться історичним та національно-патріотичним питанням, зокрема любові до України, готовності служити їй та її народу. Незважаючи на численні фальсифікації у бібліографії та епістолярній спадщині поетеси, ми крізь роки по-новому відкриваємо для себе справжній задум і зміст її творчості.

Лариса Петрівна Косач – українська письменниця, фольклористка, драматургиня, перекладачка, активна членкиня групи «Українська соціал-демократія». Народилася 25 лютого 1871 року у родині Косачів. Батько Лариси Петро Антонович походив зі шляхетної сім'ї. У 1862 році він вступив до університету Святого Володимира, де разом з іншими студентами приймав активну участь у громадському житті Києва. На той час значної популярності набула діяльність Київської громади. Туди вступив і П. Косач. Так відбулося знайомство, а згодом і його приятельство з Михайлом Драгомановим. Поступово дружба міцнішала, й Михайло познайомив Петра зі своєю сестрою Ольгою (Олена Пчілка). Згодом молоді люди одружилися. Сім'я оселилася в селі Колодяжне Ковельського району, що на Волині. Петро та Ольга виховували п'ятеро дітей, однак найважчою долею життя обдарувало саме Лесю. Незважаючи на проблеми зі здоров'ям, майбутня письменниця відзначалася великою тягою до літератури, музики, та мов. До цих вподобань поступово додалося ще й захоплення історією.Таке зацікавлення в дівчини викликав рідний дядько М. Драгоманов. Саме він підштовхнув її до різноманітних історичних досліджень історії, в тому числі й історії українського народу.

Під опосередкованим наглядом дядька Леся Українка у свої дев'ятнадцять років написала підручник «Стародавня історія східних народів». Метою цієї роботи було бажання допомогти в навчанні своїм сестрам, а також іншим дітям. Принагідно зауважити, що як і Олена Пчілка, поетеса виступала проти тодішньої системи освіти. Їм боляче було дивитися на умови для навчання, відсутність обладнання та підручників. А найбільше їх обурювало становище сільських вчителів. Для написання свого першого підручника з історії Леся доклала багато зусиль не лише у вигляді збору, пошуку, узагальнення та систематизації історичних фактів, але й над собою. Важливу роль зіграло зацікавлення темою та бажання

працювати на користь рідного народу, тим паче, що стародавню історію вона дуже любила.

За сучасності Лесі Українки не існувало праць з всесвітньої історії, які б практично наводили приклади культури різних народів. Леся Українка одна з перших, хто навів такий зразок: «Пісні диких австралійців, що співають на похороні» вона подає їхньою мовою та в перекладі на українську. Цей спів поетеса порівнює зі співом малих дітей [1, с. 6-7]. Подача наукового матеріалу з додаванням елементів культури для пізнання зацікавлює не лише дітей, а й дорослих. Ще одним завдання підручника, згідно задуму авторки, є розвиток бажання вивчати стародавній світ. На його сторінках можна знайти історію індусів, мідійців і персів, історію єгиптян, ассірійців та вавілонців, історію фінікійців, ізраелітів (жидів) тощо. І все це підсилюється розділами про їхні звичаї, письмо, пам'ятники тощо.

Крім історії стародавнього світу, велику увагу приділяє Леся Українка й історії України, співвідношенню українського і російського народів. Так, в драматичній поемі «Бояриня», вона надзвичайно глибоко відображає відмінні особливості життя в Україні та в Москві XVII століття. Поема просякнута трагічною долею України та її постійним гнітом з боку Московії. Варто зазначити, що цей твір Лесі Українки актуальний не лише для доби Руїни, яку вона взяла за основу, але й сьогодні. Україна на чолі з Петром Дорошенком прагнула свободи та вела визвольну боротьбу проти феодально-кріпосницької держави.

Сюжетом твору є розповідь життя родини Перебійних, зокрема їхньої доньки Оксани, яка закохалася в боярина Степана. Покійний батько Степана за життя був козацьким старшиною, проте згодом продався московському цареві та покинув Вкраїну. Письменниця у такий спосіб зображує проблематику драми – зрада рідної землі та «продаж» себе цареві. У XXI столітті ми називаємо це колаборацією.

Закохана до нестями Оксана готова йти на криваву чужину за Степаном, про що згодом жалітиме. Дівчина переживає національне пригнічення. Вона не може змиритися з московськими «звичаями»: жінкам не можна перебувати в товаристві чоловіків, дівчатам не можна ходити самим, навіть поспівати у гаю не прийнято. Місцеві звичаї чужі для Оксани, а побут незрозумілий. Леся Українка майстерно описала ситуацію того часу у Москві, зокрема диктатуру та неволю стосовно жінки. Діаметрально протилежною є її роль в українському середовищі: тут вона завжди була вагомою постаттю у кожній сім'ї, берегинею домашнього затишку та порадницею. Варто зауважити, що ідеї нового погляду на роль і

значення жінки почасти сформовані подорожами Лесі Українки Європою під час лікування. Знайомство з вільним світом викликало в неї зацікавлення і захоплення життям і діяльністю європейських жінок.

Важливим моментом, якому поетеса надає важливого значення у «Боярині», є зросійщення імен (не Ганнуся, а Аннушка; не Івась, а Ванька). Таким чином Леся Українка дає зрозуміти, що навіть в цьому ми різні: тут повага до індивідуальності, а там – знецінення людської унікальності. Хоча духовний наставник поетеси – Михайло Драгоманов був прихильником космополітизму, згідно якого усі народи є братніми, поетеса яскраво зобразила в своїй поемі, що Москва аж ніяк не може бути братнім народом Україні. Цю ідею вона виразила конкретними подіями та фактами: по-перше, ті, хто нас, українців, вбиває та знищує, братами зватися не можуть. У поемі Оксана хотіла надіслати в Україну гроші та подарунки, а натомість Степан забороняв їй навіть писати рідним листи, щоб не дізнався цар та не думав про зраду. По-друге, в українців та росіян існує суттєва різниця в цінностях та поглядах на життя: зізнаючись у коханні Оксані, Степан акцентував на безтурботному житті в Москві, проте дівчині потрібно було, передовсім, кохання:

«Не думай, ніби я пуста панянка,

Що тільки має на умі забави та залицяння» [2].

Окрім кохання їй надзвичайно важлива свобода. З особливим драматизмом зображає Леся Українка, як дівчина повинна була цілувати усіх гостей Степана, бо в іншому випадку проявить свою неповагу, як повинна покірно дотримуватися московської «релігійності», яка була без розуміння, поверхневою, несправжньою.

Умови і звичаї життя на Московщині, фальшивість побуту та усвідомлення свого невільництва викликали в Оксани глибоке розчарування тугу і біль за Батьківщиною. Щоб кохана одужала, Степан запропонував поїхати в Україну до батьківського дому. Оксана не могла повірити його словам. Той, хто увесь час переховувався в Москві, забув про рідний край, коли в Україні велася визвольна війна, готовий вмить зібратися і податися туди, коли все більш-менш «втихомирилося». Оксана не насмілилася показатися на очі рідним та вирішила залишитися в Москві, проте із смертельним болем:

«Добраніч, сонечко! Ідеш на захід…

Ти бачиш Україну – привітай!» [2].

З болем дивилася й Леся Українка на ситуацію в країні 1905 року. Тоді відбувалася російська революція, яку в працях згадувало чимало письменників. Леся Українка підтримувала визвольну боротьбу і стояла за

рівність між людьми у суспільстві. Цю проблему вона підняла у драматичній поемі «В катакомбах». Події відбуваються в Римі: в катакомбах знаходиться єпископ з християнами, які прийшли послухати проповідь. Серед них був раб-Неофіт для пошуку волі з думкою, що біля Господа не буде «ні пана, ні раба», і всі заживуть добре. В його образ Леся Українка втілила образ тодішнього пролетаріату, борця за рівність. Єпископ з громадою християн – український народ, який вірить в вільне небесне життя, говорить про служіння Богові, але не полишає матеріальних потреб. Усі вони перетворили Неофіта з раба на жебрака, якому пропонували житло, мило, нагляд за дитиною тощо. Неофіт розчарувався, його очікування розвіялися реальністю. Християни знають про духовне життя (українці ніби кричать за рівність), проте ніхто не виконує. Йому стало зрозуміло, що свободи як такої віднайти неможливо, вона лише на словах. Це дало Неофітові поштовх вкотре пересвідчитися, що його об'єднання з християнами ніколи не відбудеться так само, як і об'єднання різних класів в Україні. Він гордо промовляє:

Мені дарма, чи бог один на небі,
Чи три, чи триста, хоч і міріади.
За жодного не хочу помирать:
ні за царя в незнаному едемі,
ні за тиранів на горі Олімпі,
нікому з них не буду я рабом,
доволі з мене рабства на сім світі!
Я честь віддам титану Прометею… [3].

Відтак не дивно, що дороги християн та Неофіта розходяться в різні боки, коли вони виходять з катакомб.

Як підсумок зазначимо, що в Лесі Українки переважала поетична сторона, завдяки якій вона вміло доносила в народ історію України та інших народів. Будь-яка справа, до якої бралася письменниця, перетворювалася за допомогою її майстерного Слова в професіоналізм. Дитинство, виховання Олени Пчілки, драгоманівські повчання, перебування в оточенні культурних інтелектуалів та подорожі європейськими країнами дали можливість поетесі глибше дізнатися про історичні факти минулого і висвітлювати їх у своїй творчості.

Праці Лесі Українки здебільшого наповненні історичним мотивом. Розпізнати його не так легко, адже вона встановлює паралелі між античними подіями та тими, що відбувалися в Україні. Змальовуючи події стародавньої історії, вона шукає паралелі та аналогії з історією власного народу. Звідси було багато критики в сторону Лесі Українки за відсутність

опису українського життя у своїй творчості. Проте, як влучно зауважив М. Грушевський, її історизм збагнуть не усі.

Отже, талановита постать України, яка стоїть на одному щаблі з такими духовними провідниками, як Тарас Шевченко, Іван Франко, Михайло Грушевський, Леся Українка спонукає нас європеїзуватися, вчить бути мужніми, боротися за свій край та не цуратися його. Не бути зрадником Батьківщини, яким був Степан («Бояриня»), Гелен («Кассандра») і не підпадати під гніт чужої влади («Вивалонський полон», «Кассандра», «Самсон», «Єврейська мелодія»), творити історію, не повторюючи помилок минулого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леся Українка. Стародавня історія східних народів / упоряд., підгот. текстів та іл., коммент., прим. О. Огнєва, Н. Сташенко. Репр. вид.: Луцьк: Волин. обл. друк., 2008. 252 с.
2. Леся Українка. Бояриня. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=481
3. Леся Українка. В катакомбах. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=485

Ірина ДРУЖКОВА

Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Одеського державного університету внутрішніх справ, Одеса, Україна

«ЗЕЛЕНА» АКСІОЛОГІЯ М. ГРУШЕВСЬКОГО НА МАТЕРІАЛАХ «ІСТОРІЇ УКРАЇНИ-РУСИ»

Екологічна історія вивчає взаємодію людину решту природи в історичній динаміці. Щоб краще зрозуміти це твердження, необхідно виділити два аспекти. По-перше, людина розуміється і як біологічна істота, індивід, і як істота соціальна та колективна.

На початку XX ст. результати історичної екології могли бути використані для багатьох цілей. Це може давати можливість порівняти сучасних екосистем із історичними екосистемами, оцінити вплив людської діяльності на довкілля та допомогти у визначенні природоохоронних заходів. Вивчення змін клімату та їх впливу на екосистеми у минулому. Це допоможе передбачити майбутні зміни клімату, які можуть вплинути на нашу планету.

Розуміння зв’язків між біологічними та геологічними факторами у формуванні екосистем. Це може допомогти у більш ефективному захисті навколишнього середовища та керуванні природними ресурсами.